

Slobodan Vuković, *Pokretljivost i struktura društva*, IKSI, Beograd 1994, 229 str.

Knjiga *Pokretljivost i struktura društva* Slobodana Vukovića koja sa kašnjenjem izlazi pred svijetlo javnosti pa time i pred stručno-kritičko vrednovanje (autorova napomena - rukopis završen novembra 1990. godine), samo na prvi pogled gubi na aktualnosti. Naime, radi se o tome što knjiga daje jedno dragocjeno svjedočenje o društvu zatvorenog tipa a koje je po ideološkoj glasnosti bilo lako prepoznatljivo, tj. sebe je stalno propagiralo za uzor "neposredne demokratije" u svijetu. Podaci dobijeni empirijskim istraživanjem o samom kraju jednog od realsocijalističkih društava ipak ne govore samo o tome posljednjem periodu stanja društva (pogotovo podaci o međugeneracijskoj i unutargeneracijskoj pokretljivosti), nego govore i o jednom dugotrajnom procesu, pa, prema tome, predstavljaju dragocjenu građu; tu je i njihova statistička obrada i na kraju autorova sociološka analiza o pokretljivosti (horizontalnoj i vertikalnoj) društvenih klasa i slojeva i jednoj socijalnoj stratifikaciji unutar društvene strukture socijalističke uže Srbije, pa donekle i Jugoslavije.

Autor je koristio podatke i analize drugih istraživača o istim ili sličnim problemima i sa raznih područja bivše Jugoslavije, što predstavlja posebnu vrijednost jer mu je to poslužilo da vrši komparacije da bi potpunije sagledao i adekvatnije objašnjavao problem kojim se bavi. Takođe, sistematski je izložio pregled osnovnih tumačenja o klasnoj i slojnoj strukturi bivšeg jugoslovenskog društva u društvenoj (posebno sociološkoj) teoriji i dao svoje tumačenje, definisao ili odredio osnovne pojmove društvenih kategorija koje je istraživao (društvena moć, društveni položaj, međugeneracijska i unutargeneracijska pokretljivost i napokon kvalitet života).

Slobodan Vuković je svoju knjigu strukturisao (pored uvoda, metodoloških napomena, zaključka, priloga, tabela) u tri glavna poglavlja: *Pokretljivost i struktura društva*, *Moć i struktura društva* i *Struktura društva i kvalitet života*. Odmah se da zapaziti da je u svakom poglavlju istaknuta-potencirana *struktura društva*, jer je autor htio naglasiti nju kao osnovu, okvir i sadržaj svih istraživanih i razmatranih problema: pokretljivosti (međugeneracijske i unutargeneracijske),

društvene moći i kvaliteta života, iako bi, možda, primjerenije bilo da je umjesto društvene strukture kao kompleksnije sociološke kategorije uzeta socijalna stratifikacija koja je u knjizi potpunije izvedena.

Uvod je koncipiran kao, ustvari, pregled u jugoslovenskoj društvenoj teoriji međusobno različitih i sličnih tumačenja osnovnih socioloških kategorija kojima se autor u knjizi bavi. Poslije analize tih shvatanja izložen je autorov naučni uvid u te kategorije. Iz tog teorijskog okvira Vuković logički izvodi tri pretpostavke (hipoteze) od kojih polazi za empirijsko istraživanje:

1. U jugoslovenskom društvu kao varijanti socijalističkih društava ukinuta je ili, preciznije, ograničena efektivna privatna svojina, te se u njemu socijalna diferencijacija odvijala nešto drugačije nego u društvima gdje to nije učinjeno;

2. Društvena podjela rada je osnovni uzročnik socijalne diferencijacije koja, u stvari, "stvora pretpostavke za klasno diferenciranje društva", iz nje proističu društveni položaji pojedinaca i društvenih grupa i raspodjela društvene moći;

3. Mjesto koje pojedinac i društvene grupe zauzimaju u hijerarhiji položaja u direktnoj je uzročno-posljedičnoj vezi sa raspodjelom društvene moći, a kvalitet života u direktnoj zavisnosti od toga mjesta u hijerarhijskoj skali položaja, odnosno raspodjele moći.

Na bazi razrade predloženih hipoteza, S. Vuković je izveo klasifikaciju društvenih klasa u jugoslovenskom društvu na: *radništvo*, *srednju klasu*, *etatističku klasu* i dva tradicionalna sloja *seljaštvo* i *gradske privatnike* (koji gravitiraju prema srednjoj klasi) i metodološki razvrstao razne profesije i zanimanja prema mjestu u hijerarhijskoj zgradi društva. Na bazi toga odredio je istraživački okvir za teritoriju uže Srbije (i još sa Pančevom), formirao uzorak od 1650 ispitanika i sproveo ispitivanje. Mislim da bi bilo dobro da je istraživački okvir proširen na područje Crne Gore zbog specifičnosti pokretljivosti posebno međugeneracijske, ali ne i šire pošto su slična istraživanja ranije izvedena u Vojvodini a vjerovatno za područje Kosova i Metohije ne bi se moglo izvesti reprezentativno istraživanje.

Prvo poglavlje *Pokretljivost i društvena struktura* je sociološki najzanimljivije a i sâm je autor njemu najstudioznije prišao. U njemu je pokazao i dokazao izrazitu zatvorenost jugoslovenskog društva u kojem sve klase i svi slojevi pokazuju na području uže Srbije visoku stopu samoreprodukcije (samoobnavljanja) kada je u pitanju vertikalna (ne)pokretljivost (međugeneracijska i unutargeneracijska) i gdje je mobilnost znatno viša prema gore nego prema dolje. To govori da su pripadnici društvenih grupa koji se nalaze na vrhu hijerarhijske skale društva dobro (sa)čuvali i iskoristili svoje pozicije i pozicije članova svojih porodica da ne skliznu u niže grupe, pogotovo u radništvo u ime kojeg su a i za koje su, da sarkazam bude veći, toliko vladali. Kada je u pitanju radništvo, u istraživanju je trebalo predvidjeti registrovanje pozicije radnika samoupravnih predstavnika u političkim forumima i kod njih međugeneracijsku pokretljivost (osiguranje položaja svojoj djeci) u odnosu na ostale svoje pripadnike od kojih su ih otrgle-delegirale upravljačke strukture. Pored niske stope vertikalne pokretljivosti (međugeneracijske i unutargeneracijske), autor je u istraživanju ustanovio da je ta pokretljivost izdiferencirana - sve niža što su slojevi i grupe niže na hijerarhijskoj ljestvici u društvu kao i sa manjim mogućnostima prelaska u sloj ukoliko je taj sloj dalji od pozicije sloja kojem se pripada, što jasno govori da je za klasni i slojni status pojedinca odlučujući činilac njegovo porijeklo. Autor je dobro markirao osnovne kanale društvene promocije: školsku spremu, članstvo u SK, porodicu i politički angažman gdje ovaj posljednji kanal predstavlja i pripremu za obnavljanje funkcija u institucijama sistema. To govori o prepoznatljivom vrednovanju lojalnosti ljudi od strane ideologizovane političke vlasti gdje se lojalnost javlja kao supstitut za patriotizam.

U drugom poglavlju, pod naslovom *Moć i struktura društva*, Vuković pokazuje distribuciju političke moći, ne samo među postojećim globalnim društvenim grupama i slojevima nego i unutar njih u okviru političke strukture društava, gdje je najviše političke moći skoncentrisano u sloju rukovodilaca, zatim kod stručnjaka (na nivou globalnog društva dok ih na nivou radnih organizacija pretiču niži rukovodioci), pa onda kod radnika i privatnika, da bi seljaci bili bez ikakvog uticaja. Vladajuća klasa je uspješno rasporedila svoju moć u društvu. Naime, politički rukovodioci (buržoazija)

imaju neograničenu moć na nivou globalnog društva a privredni rukovodioci (tehnokratija) u svojim preduzećima. Kada je u pitanju moć privatnika, mislim da bi je trebalo kompleksnije i nijansiranije istraživati i sagledavati, bez obzira na to što je ovo istraživanje ukazalo na niske prijateljske veze ovog sloja sa vladajućom klasom i uopšte sa gornjim slojevima. Jer, čini se da ovaj sloj ima neke fenomenološki manje primijećene veze, koje ne moraju biti prijateljskog karaktera, a koje im obezbjeđuju mogućnosti privilegija kod moćnijih ljudi i grupa i uticaja na njih. Tako npr. usluge dobrog majstora ili uspješnog trgovca nerijetko koriste razni moćnici od kojih se vraćaju-zaslužuju razne privilegije, pa time privatnici lakše ostvaruju neke svoje interese i obezbjeđuju uticaj na druge, posebno na moćne grupe i slojeve.

Treće poglavlje *Struktura društva i kvalitet života* je o oblasti egzistencije koja je najneuhvatljivija za jedno metodološki objektivno i precizno empirijsko istraživanje i uopšte za opserviranje. Proučavanje kvaliteta života podrazumijeva dugotrajnije i opsežnije empirijsko naučno posmatranje kao i korišćenje metode-tehnike razgovora. Takođe, način života, kvalitet življenja, ne može se samo kvantitativno mjeriti kao što i kvalitet života nije determinisan samo ekonomskim (finansijskim) mogućnostima, posebno u istim ili sličnim okvirima, nego i jednim običajnim mentalitetom. Vuković je proučavajući ovu kategoriju obuhvatio bitne indikatore njenog pojavnog pokazivanja, posebno one fenomene koji se tiču odnosa sa društvenom moći i društvenim položajem, što je i predmet ovog istraživanja. To se posebno pokazalo po pitanju stambene nejednakosti kako u pogledu lakšeg i jeftinijeg dolazanja do stambenog prostora tako i pogledu razlika u veličini i kvalitetu tog prostora.

Na kraju, možemo zaključiti da knjiga *Pokretljivost i struktura društva* Slobodana Vukovića predstavlja vrijednu studiju nastalu na bazi studioznog istraživanja jednog kompleksnog i naučno vrijednog pažnje problema. Studija je to pogotovo ukoliko, a nadati se da hoće, podstakne autora i druge istraživače da ovaj problem i dalje istražuju u mijenjajućim društvenim okolnostima i društvenim odnosima, prvo, u ovim sadašnjim nastajućim-prelaznim pa onda u onim dolazećim stabilizirajućim, ako ih bude, radikalno izmijenjenim.

R. R. Božović